

VEDSVAMPAR PÅ EK - 6

Västlig rostticka, *Phellinus ferreus*

Stellan Sunhede

I denna uppsats presenteras västlig rostticka, *Phellinus ferreus* (Pers.) Bourdot & Galzin. Den orsakar vitröta och har ek som huvuds substrat i Sverige. Svampen kan vara mycket frekvent i västsvenska ekbestånd. En annan art av släktet *Phellinus*, erticka, *P. robustus* (P. Karst.) Bourdot & Galzin, har behandlats i Sunhede (1996 a) och liksom 13 andra eksvampar tidigare beskrivits i ord och bild i Ekbladet (Sunhede 1993, 1994, 1995, 1997).

Västlig rostticka

– *Phellinus ferreus* (Pers.) Bourdot & Galzin.

Fruktkropp

Västlig rostticka har en brunaktig, skorplik vidväxt, flerårig fruktkropp med slät till något knölig yta (figur 1). Fruktkropp 5-25 cm lång, 2-10 cm bred, upp till 2,5 cm tjock, relativt fast vidvuxen substratet, oftast helt skorplik men någon gång med en svagt utbildad hattkant, som ung omgiven av en mer eller mindre väl utbildad, steril, gulbrun, sammetsartad kant. Por- yta gulbrun, ljus till mörkare rostbrun eller brungrå (färg varierande beroende på tillväxtfas, fuktighet och ålder). Porer runda, små, 6-7 per mm, på lutande substrat ibland avlånga. Rörlager ett till flera (beroende på ålder), mer eller mindre otydligt avsatta, av seg till korkartad konsistens och rostbrun färg (figur 2A). Under porlagret närmast substratet, ett gulbrunt,

upp till 1 mm tjockt, korkartat frukt- kroppskött (trama).

De unga fruktkropparna visar sig först som små, gulbruna till rostbruna fläckar av varierande form, som så småningom får en antydning till porer i centrum (figur 1 B, vänstra kanten). Ofta växer flera av de små närliggande fruktkropparna samman till en större fruktkropp. På gamla, tjocka, dynlika fruktkroppar kan sidokanten vara helt steril eller ha döda rester av rörlagret. Fruktkroppar som sitter på grensidorna kan ibland ha en svag antydning till "hatt". På lite tjockare exemplar kan fruktkroppskanten lossna från substratet vid torka (jfr figur 2 A).

Västlig rostticka påminner om rostticka, *Phellinus ferruginosus* (Schrad.:Fr.) Bourdot & Galzin, som i Sverige främst växer på hassel och alm men är sällsynt funnen på andra lövträd bl.a. ek (jfr Olofsson 1996). De båda arternas fruktkroppar har ofta något olika färgton. De säkraste kännetecknen är dock mikroskopiska (se Jahn 1967, Ryvarden & Gilbertson 1994).

Ekologi

I Sverige är ek det dominerande substratet för västlig rostticka. Den är funnen både på bergesk, *Quercus petraea* (Mattuschka) Liebl. och ek, *Q. robur* L. En del fynd är gjorda på hassel. I Sverige är arten också sällsynt rapporterad från bl.a. al, apel, ask, asp, björk, bok, hagtorn och Salix (Olofsson 1996). I Skandinavien och i Tyskland föredrar svampen ek men i öv-

riga Europa är den vanlig på många andra lövträd (Jahn 1967, Ryvarden & Gilbertson 1994).

I Sverige växer svampen främst på döda och försvagade ekgrenar av olika grovlek (figur 1, 2). Den förekommer både på unga och på gamla träd. Undertryckta och försvagade unga ekar med en diameter på 5-10 cm kan angripas av svampen och fruktkroppar bryter fram på den döda stammen. Fruktkropparna bildas oftast på barkförsedd ved (figur 1, 2 A) men förekommer även på naken ved. De tycks kunna fortleva ett tag på fallna grenar där grässtrån kan inkorporeras i den växande fruktkroppen. Mera sällan ser man svampen på gamla barklösa stockar. Att döma av antalet porlager (kan ibland vara svåra att urskilja) i fruktkroppen kan denna bli 7-8 år gammal.

Förutom genom spridning med sporer kan svampen spridas med nedfallande, infekterade grenar. Från dessa grenar, som fastnat på andra grenar i samma träd eller på grenar i närstående träd kan mycel växa ut och ympa ihop grenarna (figur 2 B) och växa in i den nya grenen. Sådana hopympade grenar med fruktkroppar av västlig rostticka har observerats åtskilliga gånger av författaren. Hopympning av grenar har även observerats hos andra vedsvampar t.ex. kantöra, *Hymenochaete tabacina* (Sow. ex Fr.) Lév. (Stenlid & Holmer 1991).

Röta

Svampen orsakar vitröta främst i trädets grenar. Svampen rötar grenarna från ytan. I tvärsnittade grenar med fruktkroppar av västlig rostticka ser man ofta starkt vitrötad ved som omsluter ett stråk av hård kärnved i mitten (figur 2 A). Slutligen bryts även denna kärnveden ned och grenarna knäcks av vinden eller faller för

egen tyngd ned till marken. Ofta kan man se barkklädda döda grenar med levande fruktkroppar där vednedbrytningen gått så långt att hela vedmassan i grenen lätt kan klämmas hop med handen. Ryvarden & Gilbertson (1984) och Larsen & Cobb-Pouille (1990) beskriver rötan med orden "uniform white rot". Domanski (1972) anger att nedbrytningen förlöper ganska snabbt.

Västlig rostticka är en av många röt-svampar som angriper ekgrenarnas ved. Några exempel på andra "grensvampar" illustreras i Sunhede (1996 b) och Sunhede & Vasiliauskas (1996).

Utbredning och status

Västlig rostticka är en suboceanisk art i Nordeuropa. Den är vitt spridd i Danmark, sydvästra Norge samt i södra och västra Götaland i Sverige. Den är inte funnen i Estland och Lettland och ej rapporterad från Litauen av Gricius & Matelis (1996). Ryvarden & Gilbertson (1984) skriver att arten är vitt utbredd i västra och södra Europa och att den i norr är begränsad till kustnära områden upp till sydvästra Norge. Svampen är även vitt spridd i skogsregionerna i Nordamerika (Gilbertson & Ryvarden 1987). Artens världsutbredning anges av Larsen & Coubb-Pouille (1990).

För Sverige skriver Olofsson (1996) att arten inom sitt utbredningsområde: "är något av en karaktärsart för beteshagar och löv- eller blandskogar med äldre ekbestånd". Arten är emellertid ingalunda bunden till äldre ekbestånd utan kan vara nog så vanlig i yngre ekbestånd (jfr ovan). Även om den västliga rostticken har en begränsad utbredning i Sverige så är den tämligen frekvent och för närvarande ej hotad i vårt land.

A

B

Figur 1. Västlig rostticka, *Phellinus ferreus*. – A: Fruktkropp på undersidan av 3,5 cm grov, död, barkklädd gren på levande ek. På grenens ovsida rikligt med skrynkellav, *Parmelia sulcata* Th. Tayl. – B: Samma fruktkropp som i (A) sedd från undersidan. Längst till vänster två unga, tunna fruktkroppsfläckar. – A,B: Västergötland, Mölndal, Gunnebo 21.3.1998. — Foto: Stellan Sunhede.

A

B

Figur 2. Västlig rostticka, *Phellinus ferreus*. — A: Vertikalt längdsnitt genom en ca 4 cm grov ekgren med fruktkropp. Ovanför fruktkroppen på grenundersidan i tur och ordning: bark, starkt vitrötad, mjuk ved (närmast fruktkroppen med spånfyllda insektsgångar och ljust rostfärgad av svamphyfer, längre in rent vit), mörkare, ännu hård kärnved och mjukt vitrötad ved mot grenens ovsida. — B: Nedfallen gren med grenklyka, från ett högväxt träd, hängande på gren av ett yngre träd inunder. De två döda ekgrenar är sammanfogade av ett ljust rostfärgat ytmycel av västlig rostticka. Diameter av fallen gren ca 2 cm. — A, B: Västergötland, Mölndal, Gunnebo 21.3.1998. — Foto: Stellan Sunhede.

Referenser

- Domanski, S. 1972: *Fungi. Polyporaceae I (resupinatae), Mucronoporaceae II (resupinatae)*. - Warsaw.
- Gilbertson, R. L. & Ryvarden, L. 1987: *North American Polypores 2. Megasporeporia-Wrightoporia*. -Fungiflora, Oslo.
- Gricius, A. & Matelis, A. 1996: *Lietuvos Grybai VI. Afiloforieciai 2 (Aphylophorales). Hymenochaetaceae, Fistulinaceae, Ganodermataceae, Polyporaceae*. [Mycota Lithuaniae 4. Aphylophorales 2.]- Vilnius.
- Jahn, H. 1967: Die resupinaten Phellinus-Arten in Mitteleuropa mit Hinweisen auf die resupinaten Inonotus-Arten und *Poria expansa* (Desm.) [=Polyporus megaloporus Pers.]. - *Westfälische Pilzbriefe* 6:37-108.
- Larsen, M. J. & Cobb-Poulsen, L. A. 1990: *Phellinus (Hymenochaetaceae). A survey of the world taxa*. - Fungiflora, Oslo.
- Olofsson, D. (red.). 1996: *Tickori Sverige*. - Projektrapport, WWF.
- Ryvarden, L. & Gilbertson R. L. 1994: *European Polypores 2. Meripilus-Tyromyces*. - Fungiflora, Oslo.
- Stenlid, J. & Holmer, L. 1991: Infection strategy of *Hymenochaetae tabacina*. - *Eur. J. For. Pathol.* 21:313-318.
- Sunhede, S. 1993: Vedsvampar på ek. - *Ekbladet* 8:5-10.
- Sunhede, S. 1994: Vedsvampar på ek - 2. - *Ekbladet* 9:15-19.
- Sunhede, S. 1995: Vedsvampar på ek - 3. - *Ekbladet* 10:49-53.
- Sunhede, S. 1996 a: Vedsvampar på ek - 4. - *Ekbladet* 11:17-20.
- Sunhede, S. 1996 b: Ekens svampar. I "Holmen, H. & Johnsson, I. (red.). 1996. *Forskning om levande naturresurser. Stiftelsen Oskar och Lili Lamms Minne 25 år*" sid. 105-107. - Informationsavdelningen, SLU.
- Sunhede, S. 1997: Vedsvampar på ek -5. Saffransticka. - *Ekbladet* 12:19 - 23.
- Sunhede, S. & Vasiliauskas, R. 1996: Wood and bark inhabiting fungi on oak in Lithuania. - *Baltic Forestry* 2: 23-27.